

Arkkitehdin pitkä elämäntyö

Anna Ripatti

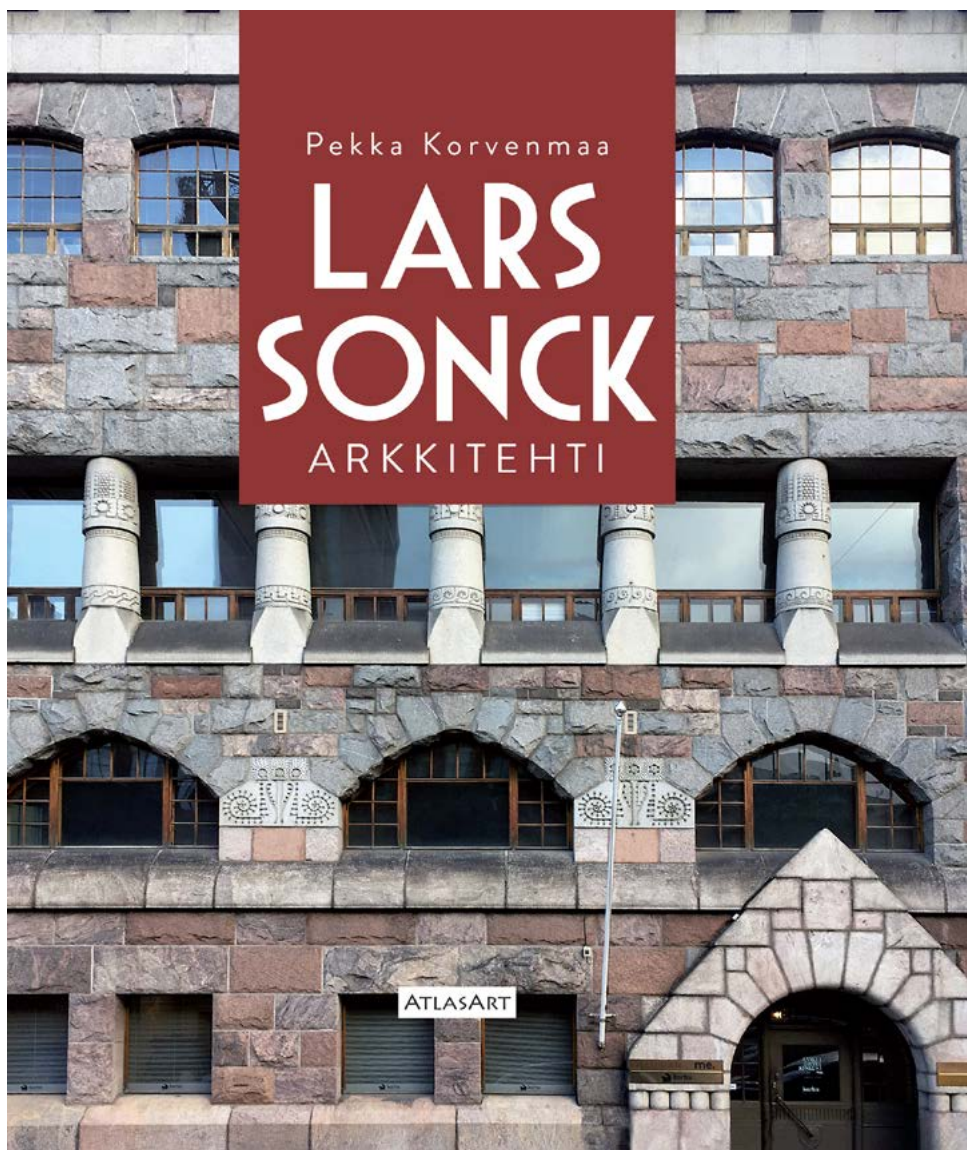
doi.org/10.23995/tht.113337

Kirja-arvio teoksesta Pekka Korvenmaa, *Lars Sonck. Arkkitehti* (Helsinki: AtlasArt, 2020), 200 sivua.

Avainsanat: *Arkkitehtuuri, moderni, traditio, historia, historiografia, Lars Sonck, elämäkerta*

Kirjansa *Space, Time and Architecture: The Growth of a New Tradition* laajennetussa painoksessa (1949) Sigfried Giedion kertoi lounastaneensa Lars Sonckin (1870–1956) kanssa Helsingissä syksyllä 1948. Giedionin mukaan Sonck oli ”epäilemättä voimakkain persoonallisuus Suomen vanhempien arkkitehtien joukossa”. Hän kuvaili tämän muistuttavan ”raakagraniittijärkälettä”. Yhdistäen arkkitehdin ulkonäön, luonteenpiirteet ja teokset Giedion ylisti Sonckin vuosisadan alussa suunnittelemaa kirkkoja: ”Niiden ilmaisuvoimainen suoruus sekä graniitin, betonin ja tilan käsittelyn tapa

vangitsevat välittömästi vuoden 1949 katsojan.”¹ Giedion asemoi Sonckin arkkitehtuurin, etenkin Tampereen Johanneksen kirkon, Suomen modernin arkkitehtuurin tärkeäksi lähtökohdaksi. Tämä näkemys on sittemmin toistunut. Yhdessä samaan ikäpolveen kuuluneen Eliel Saarisen kanssa Sonck on nähty uudistajana ja alullepanijana Suomen modernin arkkitehtuurin historiassa. Pekka Korvenmaan kirja tarjoaa

1 Sigfried Giedion, *Space, Time and Architecture: The Growth of a New Tradition* (Cambridge, MA: The Harvard University Press, 1949), 458.

kokonaisesityksen tämän tuotteliaan arkkitehdin elämäntyöstä. Se myös herättää pohtimaan yksittäistä arkkitehtia laajemmin Suomen arkkitehtuurin historiografiaa.

Kirja perustuu Pekka Korvenmaan vuosikymmeniä jatkuneisiin tutkimuksiin. Sonckin arkkitehtuurin esitleminen uusille lukijapolville suomeksi on siksi aivan erityisen ilahduttava ja odotettu kulttuuriteko. Tähän asti Sonckin arkkitehtuuriin on voinut perehtyä tutustumalla etenkin Korvenmaan englanninkieliseen väitöskirjaan *Innovation versus Tradition: The Architect Lars Sonck Works and Projects 1900–1910* (1991), Suomen rakennustaiteen museon Lars Sonck -monografiaan (1981), Paula Kivisen Tampereen jugend-arkkitehtuuria käsitteleviin kirjoihin, Ritva Wäreén tutkimuksiin Suomen art nouveau -arkkitehtuurista sekä Riitta Nikulan kaupunkisuunnittelun historiaa käsitteleviin tutkimuksiin. Käsillä oleva uusi kirja tarjoaa läpileikkauksen Sonckin elämään ja monipuoliseen työhön niin suunnittelijana kuin julkiseen keskusteluun tärkein kirjoituksin osallistuneena arkkitehtina. Lisäksi se valottaa kiinnostavasti myös päähenkilön yksityistä elämänpääpiiriä. Jatkuvan työnteon lisäksi siihen kuului vilkas sosiaalinen elämä Helsingin ravintoloissa ja toisaalta vetäytyminen arkkitehdin itselleen suunnittelemiin hirsihuviloihin kauas kaupungin hälystä. Hienosti kuvitettu kirja tekee Sonckin tunnetuksi laajalle yleisölle. Vaikka sen tarkoituksena ei ole tarjota varsinaisesti uusia tutkimustuloksia, Korvenmaan syväluotaava yhteenveto Sonckin elämäntyöstä on antoisaa luettavaa.

Sonckin ura kesti pitkään, aina 1890-luvulta 1900-luvun puoliväliin asti. Tämän aikakauden kuluessa arkkitehtuurin ihanteet muuttuivat perusteellisesti moneen kertaan. Siksi onkin erityisen mielenkiintoista tarkastella kyseistä aikakautta yksittäisen arkkitehdin näkökulmasta, kuten Korvenmaa kirjassaan tekee. Kirja alkaa yleiskatsauksella Sonckin elämästä ja työstä. Sen jälkeisissä luvuissa kirjoittaja kohdistaa huomion valikoituihin teemoihin, jotka nouse-

vat esiin tämän laajasta tuotannosta. Niitä ovat kirkkorakennukset, liikeyritysten ja finanssialan rakennukset, varakkaalle yläluokalle suunnitellut hulleat residenssit, asemakaavat ja puuarkkitehtuuri. Temaattinen jako on onnistunut ja auttaa hahmottamaan Sonckin mittavaa uraa kokonaisuutena.

Teoksesta käy havainnollisesti ilmi, että kasvuympäristö Finströmissä Ahvenanmaalla papin poikana oli tärkeä tekijä Sonckin arkkitehtuurissa. Keskiajan arkkitehtuurista, ja etenkin kirkkoarkkitehtuurista, tuli Sonckille ehtymätön inspiraationlähde. Finströmin keskiaikaisen kirkon arkkitehtuuri ja tunnelma tarjosivat aineksia moniin kirkkosuunnitelmiin. Turun Mikaelinkirkon kilpailun voitto vuonna 1894 merkitsi vastavalmistuneen arkkitehdin uralle poikkeuksellista nousukiittoa. Nuori lahjakkuus erikoistui uransa alussa nimenomaan kirkkoarkkitehtuuriin. Hän suunnitteli erikoistuvansa myös kirkkojen restaurointiin, mikä oli 1890-luvulla ajankohtainen arkkitehtuurin erikoisalue niin Suomessa kuin muuallakin. Sonckin työ restaurointiarkkitehtina rajoittui lopulta Kemion kirkon restauroinnin (1900–1904) lisäksi julkiseen keskusteluun.² Tämä kiinnostus osoittaa, että keskiajan rakennusperinnöllä oli valtava merkitys aikakauden arkkitehteille, jotka pyrkivät kehittämään uutta arkkitehtuuria historian tarjoamista aineksista.

Historian käyttöä uuden arkkitehtuurin lähtökohtana ja Suomen keskiajan rakennusperinnön omakohtaista tutkimista korosti myös Sonckin opettaja Gustaf Nyström Polyteknillisessä opistossa, missä Sonck opiskeli arkkitehdiksi vuosina 1890–1894. Jo tuolloin Sonck osallistui aktiivisesti rakennusperinnön dokumentoimiseen muun muassa Suomen Muinaismuistoyhdistyksen toisen retkikunnan jäsenenä kesällä 1892. Retkeltä on säilynyt huomattava määrä

2 Sonckista restaurointiarkkitehtina Marja Terttu Knapas, "Restaureringens stilproblem. Kimito kyrka från 1897 till 1962," *Finskt Museum* 1982: 86–91.

piirustuksia etenkin puurakennusperinnöstä.³ Tätä ikaikaista rakennustapaa Sonck suunnitteli lähtevänsä tutkimaan itäiseen Karjalaan yhdessä opiskelutovereidensa Victor Sucksdorffin ja Yrjö Blomstedtin kanssa. Kilpailuvoiton vuoksi hän ei kuitenkaan päässyt kesällä 1894 osallistumaan kuuluisalle dokumentointimatkalle, mutta sen tulokset näkyvät kuitenkin Sonckin suunnitelmassa lukuisissa puuhuviloissa. Näissä hirsi-rakennuksissa Sonck ilmiselvästi osallistui tuolloin kansainvälisestäkin erittäin ajankohtaiseen ja jo vuosikymmeniä aikaisemmin alkaneeseen modernin puuarkkitehtuurin kehittämiseen. Hän hyödynsi puuarkkitehtuurissaan piirteitä niin skandinaavisesta, japanilaisesta kuin karjalaisestakin puurakentamisen perinteestä yhdistäen niitä omaperäiseksi synteeksi. Onkin huomion arvioista, että aikalaiset eivät useinkaan luonnehtineet hänen persoonallisia hirsihuviloitaan erityisen suomalaisiksi.⁴ Synteesi onkin sana, joka toistuu Korvenmaan kirjassa usein. Se kuvaa Sonckin tapaa yhdistellä erilaisia aiheita uudennlaiseksi arkkitehtuuriksi.

Toisin kuin monille aikalaisille, historia näyttäytyy Sonckin arkkitehtuurissa paikasta irrallisena, vapaasti hyödynnettävänä ja universaalina aiheiden ja ideoiden lähteenä, jolla ei tarvinnut olla lainkaan kytköstä rakennuspaikan omaan historiaan. Keski-ikäisiltä näyttäneet tornit ja keski-ikäishenkien tiivis kaupunkiympäristö rakennusrykelmineen sopivat hänen mukaansa loistavasti muun muassa Helsinkiin. Useiden sukupolvensa arkkitehtien tavoin hän etsi keskiajan lisäksi aiheita uudennlaiselle arkkitehtuurille myös kauempaa menneisyydestä, kuten muinaisesta Egyptistä ja Assyriasta. Korvenmaa

tuotavainnollisesti esiin Sonckin arkkitehtuurin tyylliset käänteet. Radikaalein suunnanmuutos tapahtui vuoden 1907 tienoilla, jolloin hän siirtyi epäsymmetriaan perustuneesta keski-ikäishenkisestä arkkitehtuurista kohti klassismia sen pelkistetyssä ja arkaaisen modernissa muodossa. Kirja kuljettaa lukijan läpi Sonckin tärkeimpien töiden, joista huomattavan monet rakennettiin Helsinkiin. Niihin kuuluvat Puhelinyhdistyksen rakennus (1903–1905), Privatbanken (1903–1904), Eiran sairaala (1904–1905), Kallion kirkko (1906–1912), Hypoteekkiyhdistyksen rakennus (1907–1909) ja Pörssitalo (1910–1912). Jälkimmäiseen liittyen kirjaan olisi voinut liittää kuvitukseksi tunnetun karikatyyrin, jossa Sonck soittaa Pörssitaloa ja toisaalta Katajanokan Sata-mavarastoa muistuttavaa haitaria.⁵ Kaikki nämä rakennukset kontribuoivat osaltaan Helsingin nopeaan muodonmuutokseen moderniksi suurkaupungiksi.

Sonckin arkkitehtuurin uudistamispyrkimykset ja tyylliset suunnanmuutokset vaimenivat hiljalleen 1910-luvulta lähtien. 1920- ja 1930-luvun vaihteen lama oli hänelle taloudellinen katastrofi. Uransa loppuvaiheessa arkkitehti päätyi Korvenmaan sanoin toistamaan aiheita idiosynkraattisesti. Onneksi kirjassa kuitenkin tarkastellaan kriittisesti jatkuvaa uudistumisen ja innovoinnin vaatimusta. Korvenmaa nimittäin aiheellisesti huomauttaa, että Alvar Aallon arkkitehtuurissa aiheiden toistaminen vuosikymmenestä toiseen on nähty lähinnä temaatitena johdonmukaisuutena – ei luomisvoiman taantumisenä tai ehtymisenä. Historioitsijat ovat kohdelleet Aaltoa toisin kuin niitä 1800-luvulla uransa aloittaneita uudistajia, jotka eivät enää 1930-luvulla muuntautuneet lukuisten muodonmuutosten jälkeen modernisteiksi. Nuoresta kapinallisesta uudistajasta tulikin vanhan maa-

3 Retkestä ja sen tuloksista Leena Valkeapää, *Saman taiteen lapset. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen taidehistorialliset tutkimusretket 1871–1902*. SMYA 124 (Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys, 2020).

4 Ritva Wäre, *Rakennettu suomalaisuus. Nationalismi viime vuosisadan vaihteen arkkitehtuurissa ja sitä koskevissa kirjoituksissa*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 95 (Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys, 1991), 172.

5 Dagens Tidning 72B, 14.3.1912, 11. Julkaistu Riitta Nikula, "Architectural Caricatures – Some Observations," In *Songs of Ossian: Festschrift in Honour of Professor Bo Ossian Lindberg*. Taidehistoriallisia Tutkimuksia 27, edited by Åsa Ringbom and Renja Suominen-Kokkonen (Helsinki: Taidehistorian seura, 2003), 170.

ilman taantumuksellinen taidehistorian tarinassa, vaikka Korvenmaa kirjoittaaakin Sonckin suhtautuneen lähinnä suopeasti, eikä tuomiten, funktionalismiin. Tässä, kuten monessa muusakin, Sonck rinnastuu ehkä enemmän kuin itse olisi voinut koskaan myöntää myös edellisten sukupolvien arkkitehteihin ja opettajaansa Gustaf Nyströmiin. Molemmat olivat uransa loppuvaiheessa avarakatseisia arkkitehtuurin uusille virtauksille, vaikka eivät itse kaikkia uusia suuntauksia omiin töihinsä soveltaneetkaan. Nuoresta avantgardistista tulee lähes väistämättä jossain vaiheessa vanhanaikainen – niin myös tässä kirjassa.

Sukupolvien välinen vastakkainasettelu on värittänyt huomattavan paljon sitä, miten Sonckin aikalaisten ja heitä vanhempien suunnittelijoiden pyrkimyksistä yleensä kerrotaan. Nuori Sonck halusi tehdä pesäeron vanhempaan arkkitehtipolveen. Tämä kärjekkyys aiempaa arkkitehtuuria, arkkitehtuurikoulutusta ja vanhempien kollegoiden töitä kohtaan on sittemmin jäänyt elämään myös arkkitehtuurin historian tutkimukseen. Modernistiset silmälasit helposti värittävät kaiken 1890-lukua varhaisemman arkkitehtuurin tyyli-imitoinniksi. Uudenlaisen arkkitehtuurin varhaisista kehittäjistä on siis usein tehty traditionalisteja vastoin tahtoaan. Samoin tässäkin teoksessa toistuva, mutta yksinkertaistava tradis-funkis -kiista Helsingin

Mikael Agricolan kirkon tulkintakehyksenä voisi jo saada rinnalleen toisenlaisia näkökulmia.

Korvenmaan Sonck-elämäkerta ilahduttaa paitsi kokonaisvaltaisella otteellaan myös värikuvillaan. Erityisen onnistuneesti kirja ravistelee käsityksiä aivan liian usein ”kansallisromanttiseksi” luonnehditusta arkkitehtuurista. Kansallisromantiikkaleima kun lyötiin aikakauden arkkitehtuuriin vasta myöhemmin – aikalaiset itse puhuivat lähinnä modernista rakennustaiteesta tai modernista tyylistä. Teos herättää monissa lukijoissa varmasti kiinnostuksen Sonckin omalaatuista arkkitehtuuria kohtaan. Lisäksi se herättää paljon jatkotutkimusaiheita koskien muun muassa Sonckin teosten tarkempia yhteyksiä eurooppalaiseen, pohjoisamerikkalaiseen ja myös muun maailman arkkitehtuuriin ja arkkitehtuuriteorioihin. Toivon mukaan se innostaa tutkimaan aihetta myös uusilla tavoilla ja uusista näkökulmista.

Filosofian tohtori, dosentti **Anna Ripatti** on taidehistorioitsija, joka on tutkinut etenkin 1800-luvun arkkitehtuuria, visuaalista kulttuuria, restaurointia, historismia ja taidehistorian tutkimushistoriaa. Hän toimii tutkijana Helsingin yliopistossa.